

Аліна Черній

ПРО ОСОБЛИВИЙ ОРГАННО-ВОКАЛЬНИЙ ПРОЄКТ «МУЗИКА СВІТЛА»

Багатство образів та патетика почуттів. Емоційний сплеск і молитовна споглядальність. Внутрішня боротьба та щира покірність. Такими настроями був сповнений концерт “Музика світла”, в якому музичні «гиди» – студенти Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка Марк-Єфрем Новакович (орган) та Ілона Борщ (вокал) – представили метаморфози головного героя: від раптового усвідомлення неминучості власної смерті до примирення з необхідністю завершення шляху, яке проте приносить просвітлення.

Перший концерт проєкту “Музика світла” відбувся 16 жовтня 2021 року в Луцьку в римо-католицькому кафедральному соборі Святих Апостолів Петра і Павла. В той же час, він увійшов у серію заходів благодійного фонду «З Богом у серці»¹. А невдовзі ця програма пролунала вже двічі в стінах Львівського органного залу – 26 листопада та 19 грудня.

Чому “Музика світла”?

Філософсько-символічний сенс програми “Музика світла” і обрані для неї композиції змушують замислитись над екзистенційними проблемами: «Чи життя і смерть насправді є невід’ємними категоріями буття? Чи людина є частинкою вічного Всесвіту?». Концертна програма розгортається наскрізно, немов проходить крізь усі етапи буття людини. Але на завершення життєвого шляху Героя чекає не кінець, а перехід у вічність.

Органіст Марк Новакович в одному з інтерв’ю пояснює: «Сам концерт розпочнеться з музики, яка характеризує, власне, «світло». Першою ми почуємо урочисту і піднесену Токату фа мажор Дітріха Букстегуде, а згодом, я б сказав, “космічну” Преамбулу Луї В’єрна, яка, на мою думку, є чудовою ілюстрацією народження світла. З наступними творами ми будемо поступово рухатися від “природи світла” до пояснення, що ж воно означає для людини та сконцентруємося на її внутрішньому стані. Ми переходимо від космічних масштабів Всесвіту до мікрокосмосу однієї особистості».

¹ Цей концерт був благодійним, організованим спільно із «Карітас-Спес Луцьк парафії Святих Петра і Павла»: кошти від нього призначались для хворого на рак 18-річного волинця Петра Жукалюка – параолімпійця, члена Національної збірної України з лижних перегонів і біатлону серед спортсменів із порушеннями зору. У 2021 р. до офтальмологічних проблем додалися нові – в Петра діагностували злоякісну пухлину.

Чому бароко?

Основну частку програми складає музика епохи бароко – твори Дітріха Букстегуде, Алессандро Страделли, Йогана Пахельбеля, Йоганна Себастьяна Баха, крім них – композиції пізньоромантичної доби і XX століття Луї В'єрна, Марселя Дюпре, Джона Ратера, які почасти перегукуються із бароковим стилем. Чим же зумовлена перевага музики, віддаленої в часі на 300 років?

«Барокова музика дуже емоційна, ефектна і дозволяє яскраво розкрити образ героя: у нашому концерті, доволі часто, – це молитовний образ. А засоби музичної риторики, властиві музиці цієї епохи, дозволяють досить цілісно розкрити таку ідею», – розмірковує органіст.

Музичне мистецтво бароко ледь не вперше в європейській цивілізації заакцентувало неповторний світ індивіда *per se*, який переживає своє земне буття, і по-новому, вже не лише як «ми», а як «я» вступає в діалог з Богом. Вперше багатство почуттів і переживань людини в її різних модусах – від *homo existentium* до *homo orantum* – так пристрасно і переконано втілюється в композиторських артефактах чи то Баха, чи Букстегуде, чи Пахельбеля.

Марк: Людина намагалася в той час усвідомити свою мізерність у порівнянні з безкінечністю Всесвіту, зрозуміти, де він бере початок існування та як його досягнути. Так вона приходила до висновку, що єдиний вихід – це підкоритися мудрості Творця. Сумніви людини бароко близькі й актуальні для мене сьогодні. Адже зараз людство знову ввійшло у своєрідне «необароко». Технологічний прогрес уже давно вийшов за рамки розуміння пересічних осіб: кольорові знімки далеких галактик і туманностей, зірок і «чорних дір», якими наповнені сторінки соціальних мереж, відкривають нові сторони неосяжного Всесвіту. А нестабільна політична карта світу, ще й пандемія останніх років, створюють вагомі паралелі між нашим часом і епохою бароко.

Ілона: Зараз майже кожен намагається усвідомити свою природу, шукає відповіді на болючі питання. Я все частіше заглиблююсь в себе, відчуваю себе надто вразливою, задумуюсь над вічними проблемами і шукаю допомоги у вищих сил. Тому в наших концертах ми хочемо пробуджувати у слухачів певні емоції, можливо, раніше приховані, які розкриються під дією музики.

Орган і голос

Незвичайний склад виконавців: поєднання голосу та органа зустрінеш не так часто. Безумовно, сам інструмент, створений, по суті, «для служіння Богу», володіє космічною енергією: багате звучання, масштаб і звукова сила зробили орган абсолютним королем інструментів. Та на концерті відбулась справжня магія, коли орган залунав не з хором, оркестром, чи просто невеликим ансамблем, а лише із соло сопрано. Оксамитовий, світло забарвлений ліричний голос Ілони Борщ по-майстерному делікатно вливалось у величне органне звучання, легко підіймаючись над багатоплановою фактурою інструменту.

«Коли Марк запропонував мені заспівати в його концерті, спочатку було страшно: не уявляла, як буду звучати з органом. Але він вміє заспокоїти і вселити віру. На перших репетиціях було трохи незвично, проте зараз ми добре відчуваємо одне одного», – прокоментувала Ілона. «Потрібно відчувати дихання вокаліста і дихання органа. Специфіка інструменту така, що звук іде з затримкою до слухачів

та самого органіста. Це вимагає від обох виконавців високої концентрації уваги. Вокалісту слід бути трішки попереду, а мені не запізнюватись і не пришвидшувати темп», – доповнив Марк.

«Про природу світла»

Особливу концепцію концерту можна вмістити в трьох площинах: перша – природа світла у фізичному просторі, друга та третя – в духовному (світло і людина; світло як абсолют і людина, яка рухається до нього).

Розпочав програму Марк *Токатою Фа мажор* Д. Букстегуде: короткою, проте дуже ефектною п'єсою, передусім завдяки реєструванню *Organo Pleno* (прим. всі основні реєстри органа увімкнені: це робить звучання потужним і урочистим). До слова, в органній музиці, в традиції католицької церкви токати і використовувались спочатку в якості вступу до церковних служб.

Вже під час першого номеру можна було вповні оцінити акустику зали собору, що вельми важливо у сприйнятті звуку на концертах живої музики. Незважаючи на її «вологість» (4–6 секунд реверберації), баланс органа і голосу на слухацьких лавах був цілком врівноваженим, що свідчило про неабияку майстерність виконання молодих артистів.

Після вступного номеру концерту прозвучала *Преамбула Л. В'єрна* (прим. представника французької органної музики ХХ ст.) із циклу “24 п'єси у вільному стилі”. Цікавим є те, що цей цикл також заснований на драматургії, схожий до концепції концерту “Музика і світло” – шлях, який символізує життя людини. «Преамбула Л. В'єрна є ілюстрацією народження світла, – пояснює Марк. – Автор, по суті, відобразив біблійну історію створення світу, яку можна прослідкувати у доволі яскравому звукозображенні води. Саме з неї неначе народжується “світло” – земля».

«Світло і людина»

Наступна композиція *Чаконя фа мінор* Й. Пахельбеля починає другий умовний відділ концерту – “Світло і людина”. Композиція складається із 22 варіацій, які також можна асоціювати з плином людського життя від народження попри складні буттєві колізії – і до відходу у вічність.

Щодо інтерпретації Марка Новаковича, мала би деякі застереження щодо дотримання темпової стабільності та ритмічної цілісності. Однак всупереч цьому йому вдалось створити цікаве та переконливе реєстрування: кожна з варіацій була відтінена особливим тембром, завдяки чому виникали яскраві образно-сміслові асоціації.

Ave Maria Й. С. Баха – Ш. Гуно прозвучала дуже гармонійно та компактно. «Суцільне світло» – так можна охарактеризувати цю романтичну молитву, в основі інструментального супроводу якої використана Прелюдія До мажор із I тому ДТК Й. С. Баха. Органіст відтворив її «легким» органним реєструванням, що не перекри-

вало звучання голосу, а лише доповнювало та створювало ніжний фон для глибокої вокальної молитви.

Природно, що у програмі концерту “Музика світла” з його спрямованістю до пізнання таємниці буття і небуття, така значна кількість композицій Й. С. Баха. У цьому випадку можна лише погодитись із знаменитим виразом Альберта Ейнштейна: «Що я можу сказати про творчість Баха? Слухати, грати, любити, шанувати і – мовчати!».

Прелюдії і фузі до мінор, BWV 549 Баха вдалось трохи наблизити публіку до сьогодення. Варто відзначити: прелюдію Марк відіграв блискуче. Цікаво те, що вона наслідує стиль Дітріха Букстегуде в традиції органного прелюдювання, відкриваючись вільним «вступним словом» – педальним соло. А ось у трактуванні фути бракувало більшого спокою, хоча виконавець добре вибудував її драматургію: кульмінація твору припала саме на момент його найбільшої напруги у фактурному плані, коли вперше впродовж всього розвитку тема промовисто вступає у педаль.

Наступні два номери яскраво відображали один із головних виразових принципів музики бароко – контрастне зіткнення. Попри те, що обидві композиції написані і є молитвами, – вони абсолютно різні (що позначається, перш за все, вже у тексті). Перша – *Хоральна прелюдія для органу “Помилуй мене, Господи Боже”, BWV 721 (“Erbarm dich mein, o Herre Gott”)* Й. С. Баха – спокійна, смиренна та філософська: це виражається в абсолютно простій мелодичній лінії, проте в експресивній гармонії акомпанементу, вираженому русі, чітких фраз. А друга молитва – *“Помилуй, Боже” для органу і голосу (“Pieta Signore”)* А. Страделлі² – дуже динамічна, напориста та афектована, тож ліричне сопрано вокалістки було розкрито у повному масштабі. Композиція Алессандро Страделлі написана за традиціями італійської арії *da capo*, тому не дивно, що основний акцент поставлений саме на голос (органний супровід, у свою чергу, є досить статичний, сухий та мало динамічний).

«Світло як абсолют»

В точці золотого перетину концерту прозвучала *“Медитація”* Л. В’єрна (*“Meditation”* із циклу «24 п’єси у вільному стилі»), будучи своєрідним філософським, медитативним переходом до третьої площини – пошуку світла. Композиція є розважливою та просвітленою, однак це світло має у собі своєрідні, дещо «терпкі» відтінки (це проявляється, насамперед, у гармонії, яка в певній мірі перегукується із вагнерівською у його «Трістані і Ізольді»).

Наступні Два хорали Баха – *“Я кличу до Тебе, Господи Ісусе Христе”, BWV 639 (“Ich ruf zu Dir, Herr Jesu Christ”)* та *“Усі люди повинні вмерти”, BWV 643 (“Alle Menschen müssen sterben”)* – з “Органної книжечки” мистця. «Вони по-різному трактуються мною, – пояснює Марк. – Перша – в типово бароковій манері: самий звук і тембр сольного голосу інструменту відповідає канонам цієї епохи. Також, моє фразування, дихання і темп максимально узгоджуються із загально прийнятою естетикою того часу. А ось другий хорал «Всі люди повинні вмерти» я граю більш спокійно і не так яскраво, ніж це передбачає барокове трактування. Проте, залишаю певну просвітленість, якої все ж потребує сюжет. Я схилиюсь до більш романтичного переосмислення цієї композиції: якщо її зазвичай грають в доволі урочистому тоні

² Існує версія про те, що цю композицію написав Луї Нідермаєр (французький композитор та музичний педагог швейцарського походження) в XIX столітті.

на *organo pleno*, то в моєму виконанні інструмент звучить трохи приглушено. В мене інша ціль».

Постлюд Л. В'єрна ("Postlude" із циклу «24 п'єси у вільному стилі») виконав функцію кульмінації програми і неначе передбачив її світле завершення. Композиція, немов некролог життя, складається із двох блоків: перший – удари долі, агонія, сцена боротьби життя і смерті, в якій головний герой помирає; другий – це період пошуків, що виражається у дуже багатих виразових засобах. Мелодія, яка була провідною впродовж всього твору, поступово «виходить» з темного мінору та «приходить» до світла – мажору у святковому фіналі, де, все ж, життя перемагає смерть.

Дуже вдалим після такої емоційної напруги у програмі визначений передостанній твір концерту – "Сувенір", оп.65 ("Souvenir") французького композитора, піаніста, органіста ХХ ст. Марселя Дюпре: «Сувенір з французької означає "спогад". Я так і трактую цю композицію, з погляду і на її музичну драматургію. Вона складається з трьох частин, які починаються ідентично, але кожне наступне проведення основної теми звучить все тихіше та емоційно стриманіше. А третій розділ виконується максимально строго та аскетично, але, по суті, востаннє відтворює спогад про головного героя, який зовсім "розчиняється" у музиці».

І композиція "Хай Бог благословляє" Джона Ратера, сучасного англійського композитора, звучала разом із голосом дуже тепло, м'яко і затишно, наче ковток свіжого повітря. Цей твір був особливим просвітленням в драматургії програми та цілком логічним завершенням концерту.

У Марка та Ілони цікаві й амбітні плани. І вони щиро сподіваються, що виконання програми «Музика світла» у Львівському органному залі отримає очікуваний резонанс, викликатиме інтерес та звучатиме в Україні і за її межами.

Фото: Максимчук Тетяна

Про виконавців:

Марк-Єфрем Новакович (орган) вивчає музикознавство у Львівській національній музичній академії ім. М. Лисенка. Опановував гру на органі у класі Петра Сухоцького (Луцьк) та Івана Духнича (Львів). Нині вивчає орган на спільному факультативі ЛНМА ім. М. В. Лисенка та Львівського органного залу в класі відомої української органістки Надії Величко. Брав активну участь у майстер-класах Йоганна Труммера (Австрія, 2018 р.), а також Улли Крігул (Естонія) та Галини Булибенко (Київ) у рамках Львівської Органної Резиденції 2021 року. Сфера музичних зацікавлень: старовинна музика та автентичне виконавство, органобудівництво, церковна музика. Сфера музикознавчих досліджень: європейські історичні органні школи, органна музика України кінця ХІХ – першої пол. ХХ ст.

Ілона Борщ (ліричне сопрано) навчається у магістратурі ЛНМА ім. М. Лисенка в класі народної артистки України Любові Качали. Учасниця Міжнародного конкурсу ім. В. Сліпака (2019), в рамках якого взяла майстер-клас у французького тенора Поля Гоглера, була слухачем майстер-класів Ольги Пасічник. Б. Клатки, С. Якубека. Лауреат ІІ премії Всеукраїнського вокального конкурсу «Незабутня Квітка Цісик» (2021) та І премії Всеукраїнського фестивалю-конкурсу дитячої та юнацької творчості «ЛемЦвіт». У липні 2021 року пройшла 12-денний інтенсив першої української оперної школи від «Coloratura Opera Lab» під керівництвом Наталії Степаняк. Брала участь у концертах і конкурсах в містах України, Польщі та Італії.